

บทที่ 2

สืบสวนเอกสาร

1. อุทยานแห่งชาติดอยภูนาง

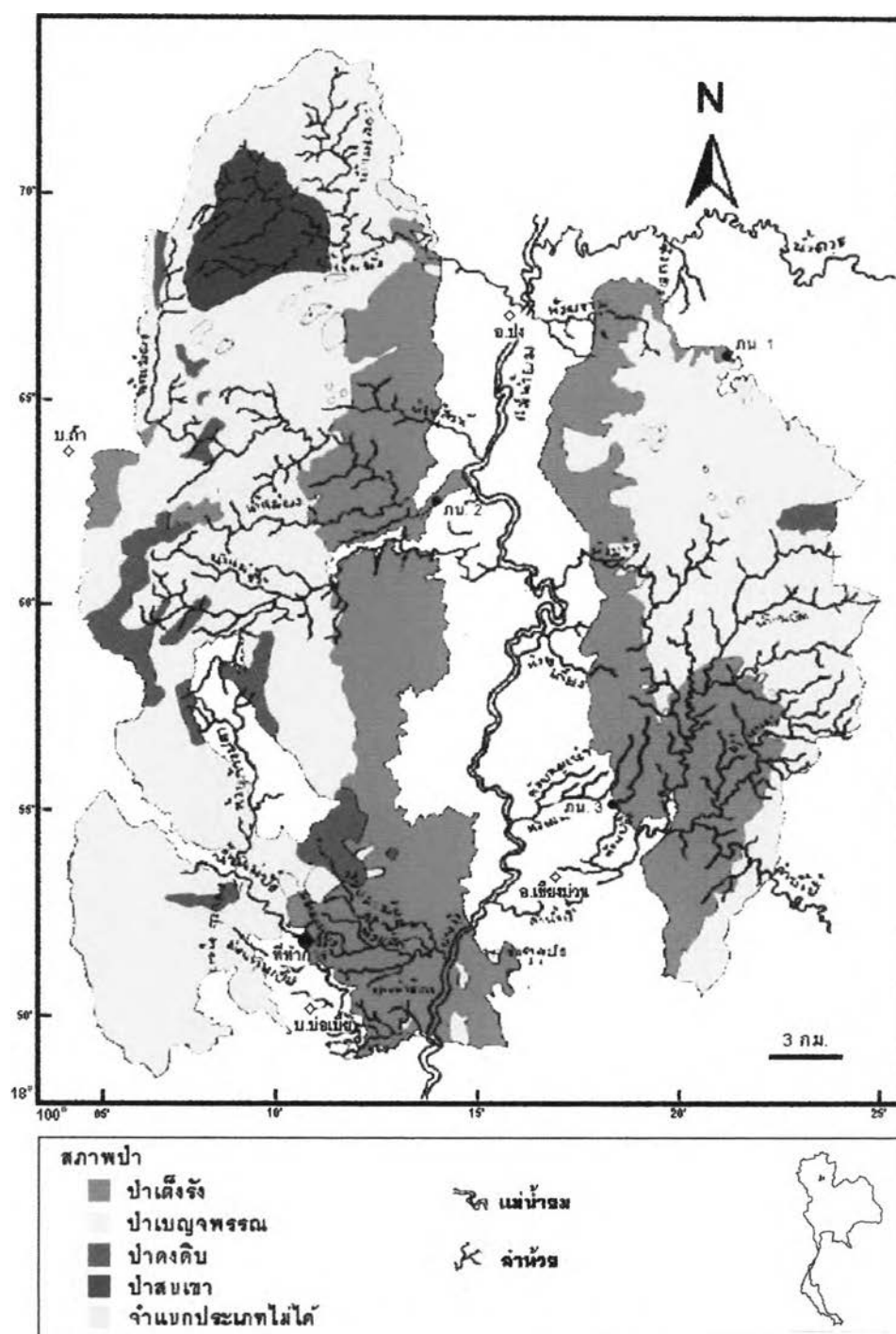
1.1 ที่ตั้ง

อุทยานแห่งชาติดอยภูนางจัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2533 ปัจจุบันอยู่ระหว่างเตรียมประกาศ มีพื้นที่ประมาณ 538,125 ไร่ หรือ 861 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ ในเขตจังหวัดพะเยา ได้แก่ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอเชียงม่วน และ อำเภอปง พิกัดตำแหน่งของพื้นที่อนุรักษ์อยู่ระหว่างเส้นแวงที่ 100 องศา 5 ลิปดา ถึง 100 องศา 29 ลิปดาเหนือ และเส้นรุ้งที่ 18 องศา 50 ลิปดา ถึง 19 องศา 10 ลิปดาตะวันออก มีพื้นที่ติดต่อกับเขตอนุรักษ์ในสังกัดกรมป่าไม้ (อุทยานแห่งชาติดอยภูนาง, 2544) ดังนี้

- ทิศเหนือ จุด เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเวียงลอ
- ทิศตะวันออก จุด เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง
- ทิศใต้ จุด อุทยานแห่งชาติแม่ยม
- ทิศตะวันตก จุด หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ต๋ำ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเวียงลอ

1.2 ภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยภูนาง ประกอบด้วยภูเขาสูงและเนินเขาสลับซับซ้อน ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำยม มีลำห้วยสาขาหลายสายรองรับน้ำไหลลงสู่แม่น้ำยมทั้งสิ้น เช่น น้ำแม่ยัด น้ำบี้น้ำมาว น้ำแม่มิ่ง น้ำแม่บึง ห้วยสัก ห้วยสะมัย ห้วยแม่ผาง เป็นต้น (ภาพที่ 1) มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 300 ถึง 1,200 เมตร ภูเขาสลับซับซ้อนทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาผีปันน้ำ มียอดดอยสูงหลายแห่ง เช่น ดอยภูนาง ดอยขุนแม่ยัด ดอยไต้ด้น ดอยหลักปัน ดอยน้ำบ่อส้มปาน ดอยหลวง ดอยประตู่ผา ดอยนางคอม และดอยผาบ้านแล้ง เป็นต้น จุดสูงสุดของพื้นที่คือ ยอดดอยภูนาง มีความสูงประมาณ 1,202 เมตรจากระดับน้ำทะเล ความชันโดยเฉลี่ยของพื้นที่ประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์ (วรวิมล อมรทัต, 2533; สุเมธ สิงห์ชวา, 2533; อุทยานแห่งชาติดอยภูนาง, 2543)

ภาพที่ 1 แผนที่อุทยานแห่งชาติดอยภูนางแสดงลุ่มลำห้วยสาขาของแม่น้ำยมและสภาพป่า
ภาพเล็กขวามือ: แผนที่ประเทศไทยแสดงตำแหน่งอุทยานแห่งชาติดอยภูนาง (พื้นที่ที่บ)

1.3 ภูมิอากาศ

ปัจจุบัน ยังไม่มีการสำรวจสภาพภูมิอากาศในพื้นที่ศึกษา หรือบริเวณที่ทำการอุทยานฯ
อย่างไรก็ตาม ข้อมูลสภาพภูมิอากาศจากอุตุนิยมวิทยาจังหวัดพะเยา ในปี พ.ศ.2540 ซึ่งตั้งอยู่ใน
ที่ราบห่างจากพื้นที่ศึกษาประมาณ 50 กม. รายงานว่า พื้นที่ดังกล่าวมีอุณหภูมิต่ำสุดประมาณ

13.2 องศาเซลเซียสในเดือนมกราคม สูงสุด 36.1 องศาเซลเซียสในเดือนเมษายน อุณหภูมิโดยเฉลี่ยประมาณ 25.8 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนตลอดทั้งปีประมาณ 1,075.3 มม. ซึ่งมีปริมาณน้ำฝนต่อเดือนมากที่สุดในเดือนสิงหาคม รวมวันที่มีฝนตกทั้งสิ้น 112 วัน ความชื้นโดยเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 73 เปอร์เซ็นต์ มีความชื้นสูงสุดในเดือนสิงหาคมถึงพฤศจิกายนประมาณ 81-83 เปอร์เซ็นต์ และมีความชื้นต่ำสุดในเดือนมีนาคมประมาณ 52 เปอร์เซ็นต์ (อุตุนิยมวิทยาจังหวัดพะเยา, 2540 อ้างถึงใน โครงการเงินกู้มีयाชาวา, 2543)

1.4 ทรัพยากรพืช

อุทยานแห่งชาติดอยภูนางครอบคลุมพื้นที่ป่า 4 ประเภท (ภาพที่ 1) คือ ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดงดิบ และป่าสน โดยส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง (อุทยานแห่งชาติดอยภูนาง, 2543) โครงการเงินกู้มีयाชาวา(2543) รายงานผลการสำรวจพบพืชยืนต้นรวมทั้งสิ้นอย่างน้อย 71 ชนิดในพื้นที่ความสูง 200 ถึง 1,200 เมตรจากระดับน้ำทะเล ส่วนใหญ่พบที่ความสูง 400 ถึง 800 เมตรจากระดับน้ำทะเล เช่น มะค่าโมง (*Azelia xylocarpa* (Kurz) Craib) เหียง (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq.) พลวง (*D. tuberculatus* Roxb.) มะขามป้อม (*Phyllanthus emblica* Wall. ex Bl.) ประดู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) รัง (*S. siamensis* Miq.) เต็ง (*Shorea obtusa* Wall. ex Bl.) รกฟ้า (*Terminalia alata* Hey. ex Roth) สัก (*Tectona grandis* L.f.) ยมหอม (*Toona ciliata* M.Roem) และ แดง (*Xylia xylocarpa* (Roxb.) Taub. var *Kerrii* (Craib & Hutch.) Niels) เป็นต้น อย่างไรก็ตามรายงานดังกล่าวสำรวจในพื้นที่เพียง 8 ตารางกิโลเมตร และความอุดมสมบูรณ์ของพืชยังไม่มีการสำรวจ

1.5 ทรัพยากรสัตว์ป่า

จากการสำรวจในพื้นที่ 8 ตารางกิโลเมตร ที่ระดับความสูงแตกต่างกัน และจากการสัมภาษณ์ โดย โครงการเงินกู้มีयाชาวา(2543) พบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมทั้งสิ้น 27 ชนิด จัดเป็นสัตว์ป่าสงวน 2 ชนิดคือ เลียงผา (*Capricornis sumatraensis*) และ แมวลายหินอ่อน (*Felis marmorata*) อย่างไรก็ตามข้อมูลการพบแมวลายหินอ่อนยังมีน้อยมาก และอาจมีความสับสนในการจำแนกกับแมวดาว (*Felis bengalensis*) ซึ่งพบเห็นตัวในเดือนมกราคม พ.ศ.2544 และจากการรวบรวมข้อมูลในระหว่างปี 2539-2544 ในรายงานของ สิริรักษ์ อารทรากร(2544) พบนกทั้งสิ้น 167 ชนิด

สัตว์ป่าที่พบเห็นได้ง่าย ได้แก่ หมูป่า (*Sus scrofa*) เก้ง (*Muntiacus muntjak*) หมากป่า (*Cuon alpinus*) อีเห็น (*Paguna spp.*) ตะกวด (*Varanus sp.*) นกยูง (*Pavo muticus*) ไก่ป่า (*Gallus gallus*) กระรอก และนกอื่น ๆ (โครงการเงินกู้มียาชาวา, 2543)

2. นกยูง

2.1 ออนุกรมวิธาน

นกยูงจัดอยู่ใน:

Class: Aves

Order: Galliformes

Family: Phasianidae

Genus: *Pavo*

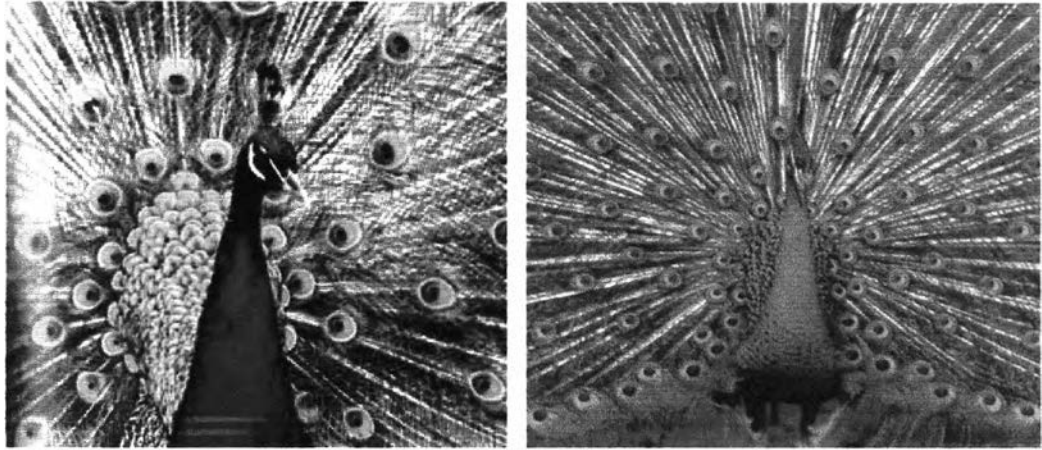
Species: *Pavo muticus*

ชื่อสามัญ: Green Peafowl

ในสกุล *Pavo* ประกอบด้วยนกยูงสองชนิด ทั้งสองชนิดมีลักษณะสำคัญ คือ เป็นนกขนาดใหญ่ สีเส้นสดใส มีหงอนบนหัว และมีขนคลุมหางยื่นยาวใช้ในการเกี้ยวพาราสี จัดได้ว่าเป็นนกที่สวยงามมากกลุ่มหนึ่ง ลักษณะสำคัญอื่น ๆ ได้แก่ มีหัวขนาดเล็ก คอยาว ปีกกลมมน และขนปลายปีกเส้นแรกสั้น แข็งหนาแข็งแรงมีเดือยแหลม หางแผ่แบนสีหม่น ในเพศผู้ขนหางถูกซ่อนไว้ได้ ขนคลุมหางที่ยื่นยาวและมีแนวรูปคล้ายดวงตาด้านปลายเส้นขน เรียกลักษณะที่คล้ายดวงตาดังกล่าวว่า "แววมยุรา" นกยูงเพศผู้มีเสียงร้องประกาศอาณาเขตที่ค่อนข้างดังและก้อง และมีพฤติกรรมการรำแพนเกี้ยวพาราสีตัวเมีย โดยใช้ขนคลุมหาง (Delacour, 1977) นกยูงเพศเมียในสกุล *Pavo* มีหงอนบนหัวเช่นเดียวกับเพศผู้ แต่ไม่มีขนคลุมหางยื่นยาวออกมา มีเดือยสั้นกว่า และสีเส้นไม่สดใส นกวัยอ่อนและนกอายุหนึ่งปีมีสีเส้นคล้ายคลึงกันกับนกยูงเพศเมีย แต่นกยูงเพศผู้วัยอ่อนจะมีสีเส้นที่คอสดใสกว่านกยูงในวัยเดียวกัน โตเต็มวัยเมื่ออายุ 3 ปี ตัวผู้มีสีเส้นเหมือนตัวเต็มวัยเมื่ออายุ 2 ปี แต่ยังไม่มีการยื่นหางยาวออกมา (Delacour, 1977)

นกยูงในสกุล *Pavo* ทั้งสองชนิดนี้ คือ นกยูงอินเดีย *Pavo cristatus* และนกยูงเขียวหรือ นกยูงไทย *P. muticus* นกยูงสองชนิดนี้สามารถผสมข้ามพันธุ์กันได้ แต่ลูกที่ได้จะเป็นหมัน ลูกผสมดังกล่าวจะมีสีเส้นก้ำกึ่งระหว่างนกยูงทั้งสองชนิด (Delacour, 1977) นกยูงอินเดียมีลักษณะแตกต่างจากนกยูงเขียวที่หงอนบนหัวเป็นรูปพัด ซึ่งแกนเส้นขน (shaft) ตอนล่างไม่มีแผงขน (barb) หน้าที่หน้าเป็นสีขาวล้วน ในขณะที่นกยูงเขียวมีหงอนบนหัวเป็นกระจุกตั้งตรง และ

หนังที่หน้ามีสีฟ้าและเหลือง นกยูงอินเดียนี้มีการกระจายในแถบประเทศศรีลังกาและอินเดีย แต่มีการส่งออกเพื่อการค้าไปทั่วโลก (Delacour, 1977) นกยูงอินเดียไม่มีรายชื่อในบัญชีรายชื่อของ IUCN Red Data List หรือ CITES

ภาพที่ 2 เปรียบเทียบความแตกต่างของ นกยูงอินเดีย (ซ้าย) และนกยูงเขียว (ขวา)

นกยูงอีกชนิดหนึ่งในสกุล *Pavo* ได้แก่ นกยูงเขียว *Pavo muticus* มีความแตกต่างจาก นกยูงอินเดีย ที่หงอนขนบนหัว และสีขนคอและอก และสีของหนังที่หน้า (ภาพที่ 2) นกยูงเขียวจัดเป็นนกยูงที่งามสง่ากว่านกยูงอินเดีย เนื่องจากมีช่วงขาที่ยาวและยืนตัวตรง อย่างไรก็ตามนกยูงเขียวไม่นิยมนำมาเป็นสัตว์เลี้ยงเนื่องจากค่อนข้างดุร้ายและมีเดือยที่แหลมคม นอกจากนี้ยังมีนิสัยระแวง ตื่นตกใจง่าย และอ่อนแอเมื่ออุณหภูมิต่ำกว่า 20 องศาเซลเซียส (Delacour, 1977)

นกยูงเขียวสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ชนิดย่อย (Delacour, 1977) ได้แก่:

- นกยูงเขียวสายพันธุ์ชวา (Javanese green peafowl: *Pavo muticus muticus*) เป็นนกยูงเขียวที่มีสีสันสดใสและขนาดเล็กที่สุด สีสันของชนิดย่อยนี้มีสีสดใสและแวววาวออกสีเหลืองทอง เพศเมียมีแถบประที่คอและอกค่อนข้างแคบ ถิ่นที่อยู่อาศัยและการกระจายอยู่ในแถบหมู่เกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย คาบสมุทรมลายู และใต้คออดกระของประเทศไทย
- นกยูงเขียวสายพันธุ์อินโดจีน (Indochinese green peafowl *P. m. imperator*) เป็นนกยูงเขียวที่มีสีสันไม่สดใสเท่า นกยูงเขียวสายพันธุ์ชวา แต่มีสีสันแวววาวออกสีทองแดงมากกว่า นกยูงเพศผู้มีขนคอ อก และหลัง สีออกทองแดงมากกว่า สีข้างและอกสีหม่นกว่า แต่หลังและไหล่สีน้ำเงินมากกว่าและเหลือบทองน้อยกว่า ขนคลุมปีกและแถบขนด้านนอกของขนปีกชั้นสองมีสีน้ำเงินกว่าและค่อนข้างหม่น นกยูงเขียว

สายพันธุ์อินโดจีนมีถิ่นที่อยู่อาศัยและการกระจายในแถบคาบสมุทรอินโดจีน ตั้งแต่ใต้สุดของมณฑลยูนนานจนถึงคอคอคกระของประเทศไทย จากทางตะวันออกของเมียนมาจนถึงประเทศเวียดนาม นกยูงที่พบในเขตอุทยานแห่งชาติดอยภูนางจัดเป็นชนิดย่อยนี้

- นกยูงเขียวสายพันธุ์พม่า (Burmese green peafowl *P. m. spicifer*) เป็นนกยูงเขียวชนิดย่อยที่มีสีขนหม่นกว่านกยูงเขียวชนิดย่อยอื่น ๆ มีสีคล้ำและออกน้ำเงินมากกว่า นกยูงเขียวชนิดย่อยนี้มีขนที่คอสีน้ำเงินคล้ำและออกเทาฟ้าอ่อนที่ขอบของขนคอและอก หลัง ท้อง และสีข้าง สีออกเหลืองน้ำเงินมากกว่าสีทอง ขนคลุมปีกค่อนข้างดำ และมีขอบสีน้ำเงินดำ ขนคลุมปีกชั้นสองมีสีดำกว่าชนิดย่อยอื่น ในขณะที่ขนคลุมหางสีเทาอ่อนกว่า และสีของหนังที่หน้าไม่สดใส ถิ่นที่อยู่อาศัยและการกระจายพันธุ์อยู่ในแถบชายแดนภาคตะวันออกเฉียงใต้ของแคว้นอัสสัมจนถึงแม่น้ำอิระวดี

ลักษณะทั่วไป

นกยูงเขียวเป็นนกขนาดใหญ่ มีหงอนบนหัวตั้งตรง ขนคลุมลำตัวมีสีเหลืองเขียว มีการผลัดขนทุกปี ประมาณเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม และขึ้นใหม่เต็มที่ในเดือนมกราคม เพศเมียโตเต็มวัยเมื่ออายุ 2 ปี เพศผู้โตเต็มวัยเมื่ออายุ 3 ปี ผสมพันธุ์ได้เมื่ออายุ 3 ปี ในขณะที่ขนคลุมหางยาวเต็มที่เมื่ออายุ 5 ปี (ผ่องพรรณ หลาวทอง และ แจ่มจันทร์ พิริยะพงศ์ 2532) ลักษณะโดยทั่วไปอื่น ๆ ของนกยูงเขียวเพศผู้ มีดังต่อไปนี้ (Delacour, 1977; ผ่องพรรณ หลาวทอง และ แจ่มจันทร์ พิริยะพงศ์ 2532; Pongsak Ponsena, 1988; Wells, 1999):

หัว:

ปากสีน้ำตาลหม่น ม่านตาสีน้ำตาล หนังที่หน้าตั้งแต่หูถึงปาก บริเวณรอบดวงตาสีฟ้าอ่อน ล้อมรอบสีเหลืองสดใส ขนระหว่างปากและตา (lore) สีน้ำเงินดำในเพศผู้ สีน้ำตาลเข้มในเพศเมีย หน้าผาก คอหอย และท้ายทอย ปกคลุมด้วยขนสั้นๆ สีเหลืองน้ำเงินเขียว

คอและลำตัว:

ขนตัวโดยทั่วไปสีเหลืองเขียว ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละชนิดย่อย ขนบริเวณคอหลังช่วงบน และอก ค่อนข้างแผ่กว้างและปลายมน ตรงกลางของแต่ละเส้นขนมีสีน้ำเงินเข้ม และค่อย ๆ จางลงเป็นสีเขียวทางด้านข้าง และมีขอบสีเหลืองทองแดง

และทองร่วมกับสีเขียวเป็นเส้นด้านในและมีลายประสีเขียวและดำทางปลายชน คล้ายเกล็ดปลา หลังช่วงล่างสีเหลืองเขียวทองแดง และมีแถบรูปตัววีสีน้ำตาล ล้อมรอบเส้นสีน้ำเงินที่มีปลายสีดำ ท้องและสีข้างสีเขียวคล้ำ และก้นสีเทาหม่น

ปีก:

ปีกรูปร่างกลมมน สีน้ำตาลดำค้อย ๆ จางลงทางตอนปลาย และมีขนคลุมไหล่ สีเหลืองน้ำเงินเขียว ขนคลุมปีกชั้นที่สามสีดำมีแถบลายสีน้ำตาลเหลือง ขนคลุมปีกชั้นที่สองมีแถบใน (inner web) สีน้ำตาลดำ และแถบนอก (outer web) สีเหลืองน้ำเงินเขียวออกหม่น ๆ ขนคลุมปีกชั้นที่หนึ่งหรือชนปลายปีกสีน้ำตาลแดง

ขา:

ขนคลุมขาสีดำคล้ำมีแถบลายสีน้ำตาลทั่วไป แข็งและนิ้วเท้าไม่มีขน สีน้ำตาลดำ เพศผู้มีเดือยยาวประมาณ 3 ซม.

หาง:

ขนคลุมหางด้านล่างสีเทาดำ ขนหางสีน้ำตาลดำและมีแถบลายสีน้ำตาลเหลือง จนถึงปลาย เพศผู้มีขนหาง 20 เส้น ในขณะที่เพศเมียมีขนหาง 18 เส้น ขนคลุมหางด้านบนยื่นยาวออกมาในเพศผู้ ใช้ในการเกี่ยวพาราสีเพื่อการผสมพันธุ์โดยการรำแพนออกเป็นรูปครึ่งวงกลม โดยขนคลุมหางดังกล่าวจะมีแววมยุราเฉพาะขนที่อยู่ตอนกลางเท่านั้น ขนส่วนริมขอบไม่ว่าจะเป็นด้านข้าง (รูปดาบ) หรือด้านบน (รูปหางปลา) จะไม่มีแววมยุราเหมือนขนที่อยู่ตอนกลาง

ขนาด:

เพศผู้:

ปลายปากถึงปลายหาง: 1,800-3,000 มม. ปีก: 460-540 มม. ขนคลุมหาง: 1,400-1,600 มม. หาง: 400-475 มม. หงอนขน: 42-45 มม. และ แข็ง: 160-170 มม.

เทศเมีย:

ปลายปากถึงปลายหาง: 1,000-1,100 มม. ปีก: 420-450 มม. หาง: 400-450 มม. หงอนขน: 40-43 มม. และ แข้ง: 135-145 มม.

ลักษณะที่แตกต่างระหว่างเทศ:

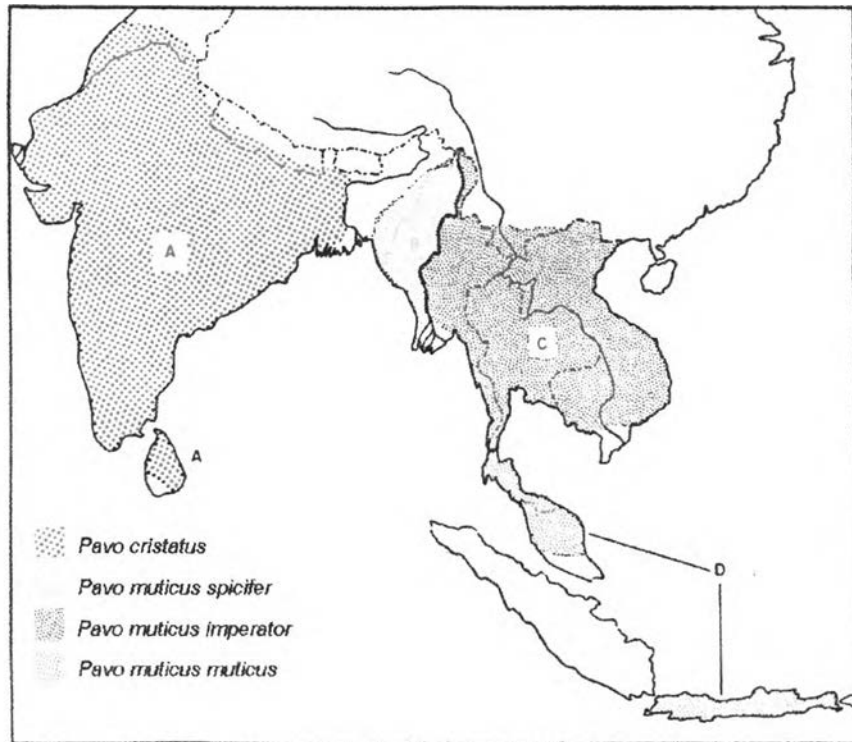
เทศเมีย สีส้มกว่าเทศผู้ มีลายประสีน้ำตาลดำกระจายทั่วไปตามขนคอและอก หลังและปีกมีลายเป็นแถบสีดำ ขนคลุมหางสีเขียวเหลืองทอง มีแถบลายสีน้ำตาลอ่อนและดำ ขนปลายปีกยกเว้นเส้นที่สั้นที่สุด สีน้ำตาลแดงมีแถบลายสีดำตลอดไปถึงปลายเส้นขน ขนหางสีดำและมีแถบลายสีน้ำตาล ขนระหว่างปากและตาสีน้ำตาลเข้ม หน้ที่หน้าสีส้มไม่สดใสเท่าเทศผู้และมีเดือยสั้นกว่าอย่างเห็นได้ชัด

นกยูงเขียวเทศผู้อายุสองปี มีลักษณะคล้ายกับเทศผู้โตเต็มวัย แต่มีขนคลุมหางสั้นและไม่มีแววมยุรา เช่นเดียวกับเทศผู้อายุหนึ่งปี ซึ่งต่างจากเทศผู้อายุสองปีที่สีส้มยังไม่สดใสและขนคลุมหางยังมีแถบลายสีจาง ๆ ปรากฏให้เห็น สามารถสังเกตความแตกต่างของนกยูงเทศผู้จากเทศเมียวัยเดียวกันได้ที่รูปร่างที่เพรียวกว่าและขายาว ขนปลายปีกสีน้ำตาลแดงไม่มีลายและขนระหว่างปากและตาสีดำน้ำเงิน

นกยูงวัยอ่อน สีส้มกว่าเทศเมียโตเต็มวัย คอหอยสีเขียวปนขาวเช่นเดียวกับด้านข้างของหัวบางส่วน เทศผู้วัยอ่อนมีขนปลายปีกสีน้ำตาลแดงไม่มีลายและขนระหว่างปากและตาสีดำ

2.2 สถานภาพและการกระจาย

องค์กรเพื่อการอนุรักษ์ระหว่างประเทศ IUCN(2000) จัดเป็น Vulnerable species หมายถึงสัตว์ซึ่งยังไม่ใกล้สูญพันธุ์แต่ถูกคุกคามจนมีแนวโน้มจะสูญพันธุ์ไปจากธรรมชาติได้ในอนาคตอันใกล้ และ องค์กรเพื่อการค้าระหว่างประเทศ CITES จัดให้อยู่ในกลุ่ม Appendix II หมายถึงสัตว์กลุ่มที่อนุญาตให้ค้าขายได้ภายใต้การควบคุมขององค์การควบคุมการส่งออกของประเทศต้นกำเนิด และมีการรับรองโดยประเทศนั้น ๆ ว่าการค้าขายดังกล่าวจะไม่มีผลต่อการอยู่รอดของ สัตว์มีชีวิตนั้น ๆ (World conservation monitoring centre, 1995)

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงการกระจายของนกยูง *Pavo* sp. ทั่วโลก (Delacour, 1977)

(A = นกยูงอินเดีย, B = นกยูงเขียวชนิดย่อยพม่า, C = นกยูงเขียวชนิดย่อยอินโดจีน,
D = นกยูงเขียวชนิดย่อยชวา)

นกยูงเขียว อยู่ภายใต้การคุ้มครองโดยกฎหมายในหลายประเทศ เช่น กัมพูชา จีน อินเดีย บังกลาเทศ อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย ไทย และเวียดนาม แต่ไม่อยู่ภายใต้กฎหมายของประเทศเมียนมา อย่างไรก็ตาม นกยูงเขียวในประเทศเมียนมามีชื่อเป็นสัตว์ห้ามล่าของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง (McGowan *et al.*, 1999) สำหรับในประเทศไทยนกยูงเขียวถูกจัดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามกฎหมายกระทรวงฉบับที่ 4 (2537) ออกตามความในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 และ Humphrey and Bain(1990) และ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (2540) จัดสถานภาพนกยูงเขียวในประเทศไทยไว้เป็นสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์

ในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา นกยูงเขียวเคยมีการกระจายทั่วไปในพื้นที่แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียใต้บางส่วน ตั้งแต่ตะวันออกเฉียงใต้ของบังกลาเทศ ชายแดนอินเดีย-เมียนมา เมียนมา ฝั่งตะวันตกและใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ไทย ลาว เวียดนาม ตอนเหนือของ กัมพูชา คาบสมุทรมลายู และเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย (ภาพที่ 3) (Delacour, 1977; Wells, 1999) ปัจจุบัน สามารถพบเห็นนกยูงได้เฉพาะในประเทศเวียดนาม ไทย ลาว จีนตอนใต้ เกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย กัมพูชา และเมียนมา (McGowan *et al.*, 1999) ทั้งนี้เชื่อว่านกยูงเขียวได้สูญพันธุ์ไปแล้วจากคาบสมุทรมลายูและใต้คอคอตกกระของประเทศไทย เช่นเดียวกับในอินเดีย

และบังกลาเทศ (McGowan *et al.*, 1999; McGowan and Gillman, 1997) การลดลงของประชากรนกยูงจนกระทั่งสูญพันธุ์ไปในหลายพื้นที่เชื่อว่าเกิดจากถิ่นที่อยู่อาศัยถูกทำลาย การล่าเพื่อเป็นอาหารและเพื่อการค้า (McGowan *et al.*, 1999)

ในระยะ 15 ปีที่ผ่านมา มีรายงานการพบนกยูงเขียวในป่าธรรมชาติของประเทศไทยทั้งสิ้น 11 แห่ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำสาละวิน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงแกว-หนองน้ำซับ อุทยานแห่งชาติภูเก้า-ภูพานคำ อุทยานแห่งชาติภูพาน อุทยานแห่งชาติเขาสก (ฉัตรชัย วิบูลย์ณรงค์, 2544) อุทยานแห่งชาติแม่ยม อุทยานแห่งชาติดอยภูนาง (สิริรักษ์ อารทรากร, 2540; วิณา เมฆวิชัย, อัปสรสุดา ศิริพงษ์, สุกมล ศรีขวัญ, 2543; ฉัตรชัย วิบูลย์ณรงค์, 2544) และอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ (วิณา เมฆวิชัย อัปสรสุดา ศิริพงษ์ และสุกมล ศรีขวัญ, 2544)

รายงานเกี่ยวกับนิเวศวิทยาและประชากรของนกยูงในธรรมชาติของประเทศไทยในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นรายงานจากเขตอนุรักษ์เพียงแห่งเดียว คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง โดยมีรายงานประชากรอย่างต่ำ 256 ตัว ในปี พ.ศ.2536 (สมชาย พลเยี่ยม, 2536) และคาดว่าจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ต่อปี (Stewart-Cox, 1997)

ปัจจุบัน ภายหลังจากค้นพบประชากรนกยูงเขียวในธรรมชาติทางภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งเริ่มขึ้นในปี พ.ศ.2535 ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยทีมสำรวจสัตว์ป่า ในโครงการประเมินผลกระทบอันเนื่องมาจากการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น (center for conservation biology, faculty of Science, Mahidol University, 1992; Chiangmai University, 1994) จึงได้เริ่มมีรายงานการค้นพบและศึกษานิเวศวิทยาและประชากรนกยูงในพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยภูนางซึ่งมีอาณาเขตติดต่อทางตอนบนของพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม (สิริรักษ์ อารทรากร, 2540; Faculty of Science, Chulalongkorn University, 1998; นราธิป ศิลปสุวรรณ, 2542) โดยมีรายงานประชากรอย่างต่ำประมาณ 81 ตัว (นราธิป ศิลปสุวรรณ, 2542) และทำให้มีการสำรวจเพิ่มเติมและพบนกยูงในเขตอนุรักษ์อื่น ๆ ในแถบลุ่มแม่น้ำยม น่าน และอิง ในเวลาต่อมา (วิณา เมฆวิชัย อัปสรสุดา ศิริพงษ์ และสุกมล ศรีขวัญ, 2544)

ภัทธา พลับเจริญสุข(2543) ศึกษาลำดับนิวคลีโอไทด์ของดีเอ็นเอของนกยูง เปรียบเทียบกลุ่มประชากรในแถบลุ่มแม่น้ำยมและลุ่มแม่น้ำอิง พบว่าตัวอย่างที่ศึกษาในอุทยานแห่งชาติดอยภูนางมี variable site 26 ตำแหน่ง มี genetic distance ระหว่าง 0.000 - 0.0513 และมี genetic diversity เท่ากับ 1.92 ตัวอย่างที่ศึกษาในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเวียงลอซึ่ง

เป็นตัวแทนของกลุ่มแม่น้ำอิง มี variable site 7 ตำแหน่ง มี genetic distance ระหว่าง 0.000 - 0.0219 และมี genetic diversity เท่ากับ 0.22 เมื่อทำ parsimony tree พบว่าประชากรนกยูงในอุทยานแห่งชาติดอยภูนางมีการแบ่งกลุ่มประชากรเป็นสองกลุ่มซึ่งยังไม่แยกจากกันชัดเจน โดยกลุ่มหนึ่งถูกจัดกลุ่มร่วมกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเวียงลอ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกันทางตอนเหนือ ทั้งนี้ ภัทรา พลับเจริญสุข(2543) ได้วิจารณ์ไว้ว่าประชากรนกยูงในอุทยานแห่งชาติดอยภูนางน่าจะถูกแยกออกจากกันด้วย หมู่บ้าน ถนน และเขาสูงที่กั้นระหว่างลุ่มน้ำ

2.3 ถิ่นที่อยู่อาศัยและพฤติกรรมการหาอาหาร

ถิ่นที่อยู่อาศัยของนกยูงเขียว โดยทั่วไปเป็นพื้นที่โล่งหรือป่าโปร่ง เช่น หาดทรายริมลำน้ำกว้างในป่า พื้นที่มีหญ้าสูงและต้นไม้ประปราย หรือผืนป่าขนาดเล็ก (Delacour, 1977, ประทีป โรจนดิลกและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988) มักพบในระดับความสูงของพื้นที่ประมาณ 100 ถึง 900 เมตรจากระดับน้ำทะเล (King *et al.*, 1975, Lekagul and Cronin, 1974 อ้างถึงใน ประทีป โรจนดิลกและคณะ, 2528; สมชาย พลเยี่ยม, 2536) และพบสูงที่สุดที่ความสูง 1,200 เมตรจากระดับน้ำทะเล (Delacour, 1947 อ้างถึงใน ประทีป โรจนดิลกและคณะ, 2528) ในแถบคาบสมุทรมลายู นกยูงเขียวชนิดย่อยชวา อาศัยอยู่ในป่าที่บ แต่มักออกมาใช้พื้นที่ชายป่าเสมอ ๆ รวมทั้งพื้นที่เกษตรกรรมที่น้ำท่วมถึง และบริเวณพุ่มไม้ที่ขึ้นบนหาดทรายใกล้ชายป่าตลอดแนวชายฝั่งด้านตะวันออก (Glenister, 1951 อ้างถึงใน Wells, 1999)

จากรายงานการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมในนกยูงอินเดีย กล่าวไว้ว่า นกยูงอินเดียมีพฤติกรรมทั้งอาศัยรวมกันเป็นฝูงและอาศัยอยู่เดี่ยวๆ โดยการอาศัยอยู่เดี่ยวๆ พบได้เฉพาะนกยูงเพศผู้ จะเกาะคอนนอนเมื่อความเข้มแสงต่ำกว่า 8 lux (Subramanian and John, 2001) นกยูงเลือกเกาะนอนบนต้นไม้สูงใหญ่ที่มีกิ่งแรกสูง แสดงถึงสภาพป่าที่มีการรบกวนโดยมนุษย์ต่ำ (Yasmin, 1995)

พฤติกรรมการหาอาหารของนกยูงเขียว ส่วนใหญ่เป็นรายงานการศึกษาในฤดูแล้งซึ่งเป็นฤดูสืบพันธุ์ นกยูงเขียวจัดเป็นนกหากินกลางวัน ออกหากินตอนเช้าเวลาประมาณ 7:00 น. ถึง 10:00 น. ออกหากินช้ากว่าปกติในวันที่หมอกลงจัด โดยทั่วไปจะออกหากินเป็นฝูง ยกเว้นนกยูงเพศผู้ตัวเต็มวัย และหากินตามพื้นดิน ส่วนใหญ่จะบินต่อเมื่อถูกรบกวน (ประทีป โรจนดิลกและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988; สิริวิรัช อารทรากร 2540) แบบแผนการออกหากินค่อนข้างแน่นอน โดยขึ้นกับลักษณะอาหารที่หาได้และการหลีกเลี่ยงสิ่งรบกวนต่าง ๆ (ประทีป โรจนดิลก และคณะ, 2528)

2.3.1 ถิ่นที่อยู่อาศัยและพฤติกรรมการหาอาหารในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง:

รายงานทางวิชาการของนกยูงเขียวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งแสดงให้เห็นว่า นกยูงเขียวชอบพื้นที่ป่าผลัดใบในที่ต่ำ พื้นที่โล่ง และที่ราบริมน้ำ แต่ไม่พบในบริเวณลำห้วยที่เป็นหินซึ่งไม่มีหาดทรายริมน้ำ (ประทีป โจรนดิกลงและคณะ, 2528) ถิ่นที่อยู่อาศัยที่มักพบนกยูงได้เสมอ ๆ คือ ป่าผลัดใบ มักไม่เกินหนึ่งกิโลเมตรจากแนวลำห้วยหรือแม่น้ำ และไม่ค้อยพบในพื้นที่ที่มีการรบกวนโดยมนุษย์และพื้นที่ที่รกชัฏในป่าดงดิบ ยกเว้นเป็นผืนป่าขนาดเล็ก บางครั้งอาจพบได้ในพื้นที่เกษตรกรรม อย่างไรก็ตาม ในฤดูแล้งมักพบนกยูงเขียวเข้าไปใช้หาดทรายริมน้ำห้วยขาแข้ง และบางครั้งพบนกยูงลงหากินในโป่งร่วมกับสัตว์ป่าอื่น ๆ (ประทีป โจรนดิกลงและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988) และจากการศึกษาขนาดพื้นที่อาศัย (home range) ของนกยูงเขียวเพศผู้ตัวหนึ่งในฤดูสืบพันธุ์โดยการติดตามได้ขนาดพื้นที่ 148 เฮกตาร์ หรือ 1.48 ตารางกิโลเมตร พื้นที่หากินเฉลี่ยต่อวัน 68.28 เฮกตาร์ และพื้นที่อาศัยมีขนาดแตกต่างกันในแต่ละเดือน โดยมีขนาดเล็กที่สุดในเดือนกุมภาพันธ์ (Pongsak Ponsena, 1988)

นกยูงเขียวจัดเป็นสัตว์ที่กินทั้งพืชและสัตว์ อาหารของนกยูงเขียว ได้แก่ ส่วนต่าง ๆ ของพืช แมลง ปลา สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก และสัตว์เลื้อยคลานต่าง ๆ โดยมักพบนกยูงหากินส่วนต่าง ๆ ของพืช เป็นส่วนใหญ่ เช่น ใบอ่อน หน่อ ยอด ต้นอ่อน ดอกไม้ เมล็ดหญ้าแห้ง และส่วนอื่น ๆ ที่อ่อนนุ่มและเมล็ดของพืช โดยเฉพาะขุยไผ่ และจากการจำแนกชนิดอาหารที่ได้จากถุงพักอาหาร พบพืช 66 ชนิด ใน 57 สกุล (Pongsak Ponsena, 1988) บางครั้งอาจพบนกยูงเขียวหาจับสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกและปลาตามแอ่งน้ำขังในลำห้วยแห้ง เช่นเดียวกับนกหากินตามพื้นอีกหลายชนิด นกยูงเขียวมักกินก้อนกรวดทรายขนาดเล็ก เพื่อช่วยในการย่อยอาหาร (ประทีป โจรนดิกลงและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988) นอกจากนี้ยังมีรายงานว่านกยูงวัยอ่อนชอบกินแมลงมากกว่านกยูงตัวเต็มวัย (Pongsak Ponsena, 1988)

นกยูงเขียวมักหากินเป็นฝูงประมาณ 2 ถึง 6 ตัว ตามหาดทรายและทุ่งหญ้าโล่งริมน้ำ และหลบเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าทึบ ในตอนสาย เวลาประมาณ 10:00-10:30 น. และออกมาหากินอีกครั้งในเวลาประมาณ 14:30 น. (ประทีป โจรนดิกลงและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988) นกยูงมักใช้พื้นที่ว่าง ร่องน้ำ และทางด้านสัตว์เป็นเส้นทางหากิน (ประทีป โจรนดิกลงและคณะ, 2528)

บริเวณที่หากินของนกยูงเขียวมีการเปลี่ยนแปลงตามการเปลี่ยนแปลงของดินที่อยู่อาศัยตามฤดูกาล เช่น ในฤดูฝน เมื่อน้ำในลำห้วยขึ้นสูง นกยูงมักหากินในป่าขึ้นและรกชัฏ ในขณะที่เมื่อน้ำลดลงในช่วงต้นฤดูแล้ง ทำให้เกิดหาดทรายริมน้ำ นกยูงจะออกมาหากินตามหาดทรายและเริ่มแสดงพฤติกรรมปกป้องอาณาเขตเพื่อการสืบพันธุ์ในเพศผู้เมื่อเข้าสู่ปลายฤดูแล้งและฝนเริ่มตก ก่อให้เกิดหน่ออ่อนของพืชพื้นล่าง นกยูงจะหากินทั่วไปทั้งในป่าและหาดทรายริมน้ำ และบางครั้งอาจหากินห่างจากลำน้ำลึกเข้าไปในป่า นกยูงเพศผู้จะละทิ้งอาณาเขตของตัวเองกลับสู่ป่าลึกเมื่อเข้าสู่ฤดูฝน ในเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน (ประทีป โรจนดิลกและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988).

นกยูงเขียว มักจะทำความสะอาดขนประมาณ 1 ชั่วโมงต่อวัน พฤติกรรมการทำความสะอาดร่างกายมีหลายวิธี เช่น การใช้ขน อาบแดด อาบฝน และอาบน้ำฝนซึ่งพบน้อยมาก นกยูงเพศผู้ใช้เวลามากกว่าตัวเมียเพื่อทำความสะอาดขนคลุมหางที่ใช้รำแพนเกี่ยวพาราตี (ประทีป โรจนดิลกและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988) นกยูงเพศเมียชอบอาบฝนมากกว่าเพศผู้ และบางครั้งอาจพบนกยูงเพศเมียอาบฝนอยู่ร่วมกับลูก ๆ ของมันได้ (Pongsak Ponsena, 1988).

จากรายงานการศึกษาวิจัยในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง รายงานว่า ในฤดูสืบพันธุ์ นกยูงเพศผู้มักหากินในพื้นที่โล่งริมน้ำซึ่งเป็นอาณาเขตเพื่อการสืบพันธุ์ด้วยเช่นกัน (ประทีป โรจนดิลกและคณะ, 2528).

2.3.2 ดินที่อยู่อาศัยและพฤติกรรมการหาอาหารในอุทยานแห่งชาติดอยภูนาง:

จากรายงานการศึกษาวิจัยในอุทยานแห่งชาติดอยภูนาง พบว่านกยูงเขียวในพื้นที่อุทยานฯ มีการเลือกใช้ดินที่อยู่อาศัยบางส่วนแตกต่างจากในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง โดยมักพบนกยูงอาศัยและหากินในป่าผลัดใบโดยเฉพาะป่าเต็งรัง และพื้นที่เกษตรกรรม เช่นเดียวกับกับสันเขาและลำห้วยแห่งที่มีแอ่งน้ำขัง หากินเป็นฝูง ประมาณ 3-8 ตัว และบางครั้งอาจพบมากกว่า 20 ตัวได้ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการรวมฝูง อาหารที่พบได้แก่ ส่วนต่าง ๆ ของพืช และแมลงต่าง ๆ โดยกินพืชเป็นส่วนใหญ่ เช่น ใบและเมล็ดหญ้า ถั่วดำ และข้าวโพด อาหารสองอย่างหลังเป็นพืชไร่ที่นิยมปลูกตามพื้นที่เกษตรกรรม ชายป่า(สิริรักษ์ อารทรากร, 2540 Siriraks Arrathrakorn and Wina Meckvichai, 2000).

การแพร่กระจายของนกยูงเขียวในอุทยานแห่งชาติดอยภูนาง มีความหนาแน่นมากที่สุดทางตะวันตกเฉียงใต้ของแม่น้ำยม ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ทำการอุทยานฯ เท่ากับ 86.42 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมด มักพบร่องรอยหรือพบเห็นตัวในพื้นที่เกษตรกรรม ลำห้วยแห้ง และตามสันเขาถิ่นที่อยู่อาศัยโดยทั่วไปเป็นป่าโปร่ง มีหญ้าอ่อนขึ้นปกคลุมพื้นล่าง (นราธิป ศิลปสุวรรณ, 2542)

จากรายงานของนราธิป ศิลปสุวรรณ(2542) กล่าวไว้ว่า สามารถพบนกยูงเขียวได้ทั่วไปตามลำห้วยสาขาของแม่น้ำยม ได้แก่ ห้วยกองแก้ว ห้วยสัก น้ำปี ห้วยสิงห์ ห้วยแม่ฝง ห้วยเกียง ห้วยเพลง ห้วยหมูเฝ้า น้ำแม่ละอะ น้ำมาว ห้วยสะมัย น้ำแม่ยัด และแม่น้ำยม นอกจากนี้ยังพบตามสันเขา เช่น ตาดปู่ซ่ง ม่อนนกยูง ทุ่งพระลาน ปางห้าซ้อน และพื้นที่เกษตรกรรมบริเวณที่ทำการอุทยานฯ

ในอดีต มีเอกสารทางวิชาการจากหลายพื้นที่รายงานการพบนกยูงในพื้นที่เกษตรกรรม (Delacour, 1977; ประทีป โรจนดิถกและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988; สิริรักษ์ อารทรากร, 2540; Glenister, 1951 อ้างถึงใน Wells, 1999; นราธิป ศิลปสุวรรณ, 2542) และบางรายงานกล่าวว่านกยูงมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี และไม่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ในป่า (McGowan and Gillman, 1977; นราธิป ศิลปสุวรรณ, 2542) อย่างไรก็ตาม การเข้าใช้พื้นที่เกษตรกรรมอาจมีผลต่ออัตราการตายของนกยูง ดังที่มีรายงานว่าการใช้ยาเบื่อหนูในพื้นที่เกษตรกรรมเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการลดจำนวนลงของนกยูงเขียวในชวา (Wells, 1999)

จากรายงานการศึกษาในไก่ฟ้าริงเนค (ring-necked pheasant) ใน Bogenschutz, Hubbard, and Leif (1995) ไก่ฟ้าดังกล่าวจะหากินทั่วไปทั้งในพื้นที่เกษตรกรรมและในป่า ผลการศึกษาอาหารในอุ้งพักอาหารและจากการทดลองให้อาหารในกรงเลี้ยง แสดงให้เห็นว่าไก่ฟ้าริงเนคชอบกินข้าวโพดมากกว่าที่ขบ่า โดยข้าวโพดให้ไขมันและโปรตีนมากกว่า และให้พลังงานมากกว่า เช่นเดียวกับรายงานการศึกษาในไก่วงในธรรมชาติซึ่งรายงานว่าไร่ข้าวโพดมีผลต่ออัตราการอยู่รอดของไก่วงเช่นกัน (Porter *et al.*, 1980)

Gabbert *et al.*(1999) ศึกษาการเลือกใช้พื้นที่ของไก่ฟ้าริงเนคในฤดูหนาวโดยการติดตาม รายงานว่า ไก่ฟ้าริงเนคชอบใช้พื้นที่ทุ่งหญ้าที่มีความสูงมากกว่า 75 ซม. พงหญ้ากก พื้นที่ชุ่มน้ำ และไร่ข้าวโพด โดยไร่ข้าวโพดและแนวชายป่ามีความสำคัญต่อการอยู่รอดของไก่ฟ้าริงเนค รายงานดังกล่าวสอดคล้องกับ Genovesi, Besa and Toso(1999) ซึ่งศึกษาโดยการติดตามไก่ฟ้าริงเนคที่อาศัยในแถบพื้นที่เกษตรกรรมในอิตาลี รายงานว่า ชายป่ามีอิทธิพลต่อการเลือกใช้พื้นที่ของไก่ฟ้าริงเนค และไก่ฟ้าริงเนคจะใช้พื้นที่ห่างจากชายป่าไม่เกิน 800 เมตรเป็นส่วนใหญ่ (99%)

และ 45.8% ของตำแหน่งไก่ฟ้าจากการรับสัญญาณวิทยุ เป็นพิกัดในพื้นที่เกษตรกรรม ห่างจากชายขอบไม่เกิน 50 เมตร

2.4 พฤติกรรมทางสังคม

นกยูงเป็นนกที่อาศัยรวมกันเป็นฝูง มีพฤติกรรมทางสังคมอย่างหลวม ๆ พฤติกรรมทางสังคมในนกยูงวัยอ่อน พบได้ 2 แบบ คือ พฤติกรรมก้าวร้าว และพฤติกรรมเป็นมิตร (นพเก้า รัตนวิบูลย์ และนริทธิ์ ลีตะสุวรรณ, 2529)

พฤติกรรมก้าวร้าวแสดงออกโดยการ จำแพน จิก และเหยียบหลัง นกยูงอีกฝ่ายจะยอมแพ้โดยย่นิ่ง ก้มหัว หลับตา และนั่งเงียบจนกว่านกยูงอีกตัวจากไป อย่างไรก็ตามนกยูงที่มีฐานะทางสังคมต่ำกว่า(sub dominance) อาจยอมแพ้โดยแสดงพฤติกรรม ก้มหัว หันหน้าหนี และจิกพื้น หรือทำความสะอาดชน เท่านั้น ซึ่งอาจเป็นเพียงพฤติกรรมเมื่อสับสนต่อสิ่งเร้า นอกจากนี้ ถ้าหากถูกจิกตัวอย่างรุนแรง นกยูงที่ถูกจิกจะร้องอย่างตกใจและวิ่งหนี พฤติกรรมก้าวร้าวดังกล่าวไม่พบในนกยูงอายุมากกว่า 242 วัน (นพเก้า รัตนวิบูลย์ และนริทธิ์ ลีตะสุวรรณ, 2529)

พฤติกรรมเป็นมิตรแสดงออกโดยการจิกเบา ๆ โดยตัวที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่ากระทำต่อตัวที่มีฐานะทางสังคมต่ำกว่าซึ่งมักจะย่นิ่งเฉย (นพเก้า รัตนวิบูลย์ และนริทธิ์ ลีตะสุวรรณ, 2529)

ในนกยูงโตเต็มวัย มีการแสดงพฤติกรรมทางสังคมเป็น 2 แบบ คือ ก้าวร้าว และเป็นมิตร เช่นเดียวกับลูกนกยูง พฤติกรรมก้าวร้าว แสดงออกโดยการวิ่งไล่ โดยนกยูงที่มีขนระหว่างตาและปาก (lore) สีน้ำเงินมากกว่ามักเป็นฝ่ายวิ่งไล่ตัวอื่นซึ่งมีขนบริเวณดังกล่าวสีน้ำตาล ทั้งนี้พฤติกรรมดังกล่าวพบมากในช่วงต้นฤดูสืบพันธุ์ ประมาณปลายเดือนตุลาคม พบมากที่สุดในเดือนมกราคม พฤติกรรมเป็นมิตรมีลักษณะเช่นเดียวกันกับลูกนกยูง มักพบนกยูงเพศผู้แสดงพฤติกรรมดังกล่าวต่อนกยูงเพศเมีย โดยการยียดคอ พองขน เข้าหาตัวเมีย แล้วลดหัวลง จิกเบา ๆ ที่ปากและคอของนกยูงเพศเมีย นกยูงเพศผู้มักแสดงพฤติกรรมเป็นมิตรดังกล่าวกับนกยูงเพศเมียที่มีฐานะทางสังคมต่ำ (นพเก้า รัตนวิบูลย์ และนริทธิ์ ลีตะสุวรรณ, 2529)

2.5 เสียงร้อง

รายงานเกี่ยวกับประเภทเสียงร้องของนกยูงมีความแตกต่างกันในแต่ละการศึกษา ซึ่งน่าจะเป็นผลจากลักษณะทางปัจเจกบุคคลของผู้ศึกษา โดย Wells(1999) รายงานว่าเสียงร้องของเพศผู้มีลักษณะสำคัญคือ เสียงดังกังวานไกล ดัง “merak” ซึ่งมีเสียงก้องแสบแก้วหูถ้าได้ยินใกล้ ๆ

Pongsak Ponsena (1988) อธิบายเสียงร้องของเพศผู้ว่าเป็นเสียงที่ดังก้องกังวาน สามารถได้ยินในระยะไกล และทั้งสองเพศมีความหลากหลายของเสียงร้องเพื่อการสื่อสารระหว่างนกยูงเขียวด้วยกันและต่อสัตว์ชนิดอื่น ชนิดของเสียงจำแนกตาม Pongsak Ponsena(1988) ได้เป็น 4 ประเภท ตามการสื่อสาร มีรายละเอียด ดังนี้

- เสียงร้องเมื่อตกใจ ได้แก่ เสียง “โด้งโฮ้ง” หรือ “อ้าว” เพียงครั้งเดียว เสียง “โด้งโฮ้ง.. ก๊อก ก๊อก ๆ ๆ ๆ” หรือ “อ้าว.. ก๊อก ก๊อก ๆ ๆ ๆ” เมื่อบินหนี ซึ่งจะหยุดร้องเมื่อหยุดบิน
- เสียงร้องประกาศอาณาเขต ได้แก่ เสียง “โด้งโฮ้ง.. โด้งโฮ้ง ...” หรือ “อ้าว.. อ้าว ...” จากที่ประจำในอาณาเขตครอบครอง เป็นเสียงร้องเฉพาะของเพศผู้
- เสียงร้องเตือนภัย ได้แก่ เสียง “ตึก.. ตึก ...” “ก๊อก.. ก๊อก ...” หรือ “โด้งโฮ้ง” เพียงครั้งเดียว เมื่อมีสิ่งผิดปกติ
- เสียงร้องเรียกรวมกลุ่ม ได้แก่ เสียง “ก๊อก ก๊อก ๆ ๆ ๆ” “ตึก ตึก ๆ ๆ ๆ” หรือ “ตึก.. ตึก ...” “ก๊อก.. ก๊อก ...”
- เสียงร้องเพื่อจับคู่เกี่ยวพาราสี ได้แก่ เสียงร้องประกาศอาณาเขตโดยตัวผู้ ซึ่งตัวเมียมักจะร้องคลอด้วยเสียงที่ต่ำกว่า

นพเก้า รัตนวิบูลย์ และนริทธิ์ สีตะสุวรรณ (2529) รายงานการศึกษาเสียงร้องของนกยูงในกรงเลี้ยงไว้ 6 ประเภท คือ

- “กรีก... กรีก... กรีก...” ร้องเบา สั้น ในลำคอ เป็นจังหวะ เป็นการร้องเพื่อให้ตื่นตัวและบอกตำแหน่งตัวเอง
- “ต็อก... ต็อก... ต็อก...” ร้องดัง สั้น เป็นการร้องเตือนภัยตัวเอง
- “แต๊ก... แต๊ก... แต๊ก...” ร้องดัง สั้น แต่มีความถี่มากกว่า เป็นการเตือนภัยระยะไกล
- “แต๊ก... แต๊ก... กร้อ...ก...” จังหวะไม่สม่ำเสมอ เป็นการเตือนภัยระยะไกล
- “กระโด้งโฮ้ง...” ในตัวเมีย ร้องดังมาก และร้องครั้งเดียว เป็นเสียงร้องเมื่อตกใจ
- “กระโด้งโฮ้ง... กระโด้งโฮ้ง...” เป็นเสียงร้องของตัวผู้ ร้องดัง 7-8 ครั้ง มีจังหวะสม่ำเสมอ เป็นการร้องบริเวณอาณาเขตที่จับจองเป็นการประกาศอาณาเขตของตน

สิริรักษ์ อารทรากร(2540) ศึกษาเสียงร้องของนกยูงที่อุทยานแห่งชาติดอยภูนาง แบ่งเสียงร้องของนกยูงออกเป็น 5 กลุ่ม คือ

- “โด้งโฮ้ง” จะร้อง 2 ครั้งขึ้นไปเมื่อประกาศอาณาเขตโดยเพศผู้ หากร้องเพียงครั้งเดียวอาจร้องเพราะตกใจ

- “อ้าว” และ “อะอ้าว” เป็นเสียงร้องประกาศอาณาเขตโดยเพศผู้ ส่วนใหญ่ร้อง 3 ครั้งขึ้นไป และอาจร้องคู่กับเสียง “โต้งโง้ง”
- “งาว” และ “งะงาว” เป็นเสียงร้องเพื่อเตือนภัย ร้อง 3 ครั้งเป็นส่วนใหญ่ บางครั้งจะลงท้ายด้วยเสียงสูง
- “ก๊อก.. ก๊อก.. ก๊อก..” อย่างต่อเนื่อง และเสียง “ก๊อก ก๊อก ๗๗๗๗” เวลาบิน เป็นเสียงร้องเพื่อเรียกความสนใจ หรือ เมื่อไม่ปลอดภัย บางครั้งอาจลงท้ายเสียง “ก๊อก.. ก๊อก.. ก๊อก..” ด้วยเสียง “กรอกกกก.....” เมื่ออยู่บนพื้นดิน ซึ่งน่าจะเป็นเสียงร้องเพื่อเรียกให้เข้ามาหา หรือเรียกรวมฝูง และเสียง “ก๊อก” เพียงครั้งเดียวดังๆ เป็นเสียงร้องเมื่อตกใจ
- “กรอกกกก.....” และ “อว๊อก อว๊อก” เป็นเสียงร้องเรียกรวมฝูง หรือเรียกให้เข้ามาหา

จากรายงานดังกล่าวข้างต้น Pongsak Ponsena(1988) และ สิริวิรัช อารทรากร(2540) กล่าวว่า ประเภทเสียง “โต้งโง้ง” และ “อ้าว อ้าว” จัดเป็นเสียงร้องของเพศผู้ ในขณะที่ นพเก้า รัตนวิบูลย์ และนริทธิ์ ธีตะสุวรรณ(2529) ซึ่งศึกษาในกรุงเสียมไม่มีรายงานถึงเสียง “อ้าว อ้าว” ดังกล่าว

เสียงร้องประกาศอาณาเขตนี้มักได้ยินตลอดช่วงฤดูสืบพันธุ์ของนกยูง โดยมักร้องถี่มากในช่วงเช้าและเย็น โดยนกยูงเพศผู้จะร้องจากบริเวณที่เกาะนอน และหยุดร้องหลังจากลงสู่พื้นแล้ว จากนั้นจะร้องอีกครั้งเมื่อขึ้นเกาะคอนนอนในตอนเย็น (ประทีป โรจนดิลกและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988) อย่างไรก็ตามเสียงร้องดังกล่าวอาจได้ยินนอกฤดูสืบพันธุ์ได้ในวันที่ท้องฟ้าโปร่ง และไม่ได้ยินเสียงดังกล่าวในวันที่ฝนตก

2.6 ชีววิทยาการสืบพันธุ์

นกยูงเขียวจัดเป็น polygamous bird ซึ่งหมายถึง นกยูงเพศผู้สามารถผสมพันธุ์กับนกยูงเพศเมียได้หลายตัว และนกยูงเพศเมียสามารถผสมพันธุ์กับนกยูงเพศผู้ได้หลายตัวเช่นเดียวกัน (Pemins and Birkhead, 1983) ฤดูสืบพันธุ์ของนกยูงเขียวมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ของประเทศอินเดีย จีน เมียนมา คาบสมุทอินโดจีน และอินโดนีเซีย ในประเทศไทย การศึกษาที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งรายงานช่วงฤดูสืบพันธุ์ไว้ประมาณ เดือนพฤศจิกายนถึงเมษายน (ประทีป โรจนดิลกและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988) ในขณะที่การศึกษาในกรุงเสียม รายงานว่านกยูงจะเข้าสู่ฤดูผสมพันธุ์ในเดือนธันวาคม (ผ่องพรรณ หลาวทอง และแจ่มจันทร์ พิริยะพงศ์, 2532)

2.6.1 พฤติกรรมการปกป้องอาณาเขต

จากรายงานการศึกษาที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พบว่า ในช่วงฤดูสืบพันธุ์ นกยูงเพศผู้จะออกมาใช้พื้นที่หาดทรายริมลำน้ำ สร้างและปกป้องอาณาเขตเพื่อการสืบพันธุ์ จากนกยูงเพศผู้ตัวอื่น (ประทีป ไชยดิถิตและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988) จากการศึกษาในกรงเลี้ยงพบว่า พื้นที่เกี่ยวพาราซีเป็นพื้นที่โล่ง เรียบ ประมาณ 10-20 ตารางเมตร (นพเก้า รัตนวิบูลย์ และนริทธิ ลีตะสุวรรณ, 2529) ในฤดูเลี้ยงของนกยูงเพศเมียจะเดินหากินผ่านอาณาเขตของเพศผู้ประมาณ 2-4 ตัว นกยูงเพศผู้จะเรียกร้องความสนใจของเพศเมียให้เข้ามาในอาณาเขตของตัวเอง ด้วยการส่งเสียงร้องและรำแพน อย่างไรก็ตามนกยูงเพศเมียมักไม่ให้ความสนใจต่อพฤติกรรมการเรียกร้องความสนใจของเพศผู้ และการผสมพันธุ์มักเกิดขึ้นในช่วงเช้า และช่วงเย็น นกยูงเพศผู้ที่มีฐานะทางสังคมสูง อาจเดินหากินไปกับฝูงนกยูงเพศเมีย แต่เกาะค่อนนอนแยกกัน (ประทีป ไชยดิถิตและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988; ผ่องพรรณ หลาวทอง และแจ่มจันทร์ พิริยะพงศ์ 2532)

จากการศึกษานกยูงเขียวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พบว่า นกยูงเขียวเพศผู้เริ่มมีพฤติกรรมการปกป้องอาณาเขตในเดือนพฤศจิกายน โดยมีพฤติกรรมก้าวร้าวด้วยการ ส่งเสียงร้องและรำแพน ต่อนกยูงเพศผู้ด้วยกัน ทั้งที่โตเต็มวัยและยังไม่พร้อมผสมพันธุ์ แต่ไม่แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวต่อลูกนกยูงเพศผู้ นกยูงเพศเมีย และสัตว์อื่น ๆ นกยูงเจ้าของอาณาเขตจะจิกตีนกยูงที่บุกรุกต่อเมื่อหลังจากร้องและรำแพนไล่แล้วนกยูงที่บุกรุกยังอยู่ในอาณาเขตครอบครอง ซึ่งการจิกตีนมักไม่พบในสภาพธรรมชาติ (Pongsak Ponsena, 1988).

ในช่วงเดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ ถ้าหากในบริเวณอาณาเขตครอบครองไม่มีนกยูงเพศเมียเข้าใช้พื้นที่ นกยูงเพศผู้จะหากินน้อยลง มีความระวังภัยสูงขึ้น ส่งเสียงร้อง และวิ่งไปมาตามแนวหาดทรายริมน้ำอย่างรวดเร็ว ในช่วงเวลาดังกล่าว นกยูงเพศผู้มักจะหากิน รำแพน และส่งเสียงร้องประกาศอาณาเขต ทั้งในบริเวณหาดทรายริมน้ำ ที่โล่งในป่า และบริเวณที่เกาะค่อนนอน (Pongsak Ponsena, 1988)

จากการศึกษาในสวนสัตว์เชียงใหม่ พบว่านกยูงเขียวมีการสืบพันธุ์ในช่วงเดือนธันวาคมถึงเมษายน โดยมีช่วงที่มีความถี่ในการผสมพันธุ์มากในช่วงเดือนมกราคม (นพเก้า รัตนวิบูลย์ และนริทธิ ลีตะสุวรรณ, 2529) จากการศึกษาที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งพบว่า ในช่วงสูงสุดของฤดูสืบพันธุ์ นกยูงตัวผู้มีขนาดพื้นที่ที่ใช้ต่อเดือนต่ำสุด ซึ่งเป็นผลจากพฤติกรรมการปกป้องอาณาเขตของนกยูงเพศผู้นั้น โดยนกยูงเพศผู้มักจะใช้พื้นที่ใกล้หาดทรายที่เป็นพื้นที่สืบพันธุ์ของตัวเอง และรอเพศเมียเข้ามาหากินใกล้ ๆ นกยูงเพศผู้ดังกล่าวยังคงการทำกิจกรรมใน

ช่วงวันลงเพื่อเพิ่มพฤติกรรมในการผสมพันธุ์อีกด้วย และพฤติกรรมการสืบพันธุ์ดังกล่าวจะลดลงในช่วงปลายฤดูสืบพันธุ์ ประมาณเดือนมีนาคม ซึ่งนกยูงเพศผู้เริ่มหากินไกลออกไปในพื้นที่ของป่า ทำให้พื้นที่หากินของเดือนนั้นเพิ่มขึ้น (Pongsak Ponsena, 1988) เช่นเดียวกับที่ชนคลุมทางซึ่งใช้รำแพนจะเริ่มร่วงหล่นประมาณ ปลายเดือนกุมภาพันธ์ (ประทีป โรจนดิลกและคณะ, 2528) หรือ มีนาคม (Pongsak Ponsena, 1988) ชนคลุมทางดังกล่าวจะร่วงหล่นกระจัดกระจายทั่วไปตามแนวริมน้ำ และพื้นล่างของป่า โดยเฉพาะบริเวณที่เกาะนอน (Pongsak Ponsena, 1988)

ในรายงานการศึกษา mating success ในนกยูงอินเดีย โดย Yasmin and Yahya (1996) รายงานว่า mating success ของนกยูงเพศผู้ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ อัตราส่วนของเสียงร้องประกาศอาณาเขตที่มากกว่า 5 คำ และความยาวของชนคลุมทาง (ชนรำแพน) และมีความสัมพันธ์ทางลบกับระยะเวลาการรำแพนเมื่อไม่มีนกยูงเพศเมีย

นอกจากนี้ Petrie, Krupa and Burke (1999) ศึกษา lek mating system ในนกยูงอินเดีย รายงานว่านกยูงเพศผู้จะมีลานรำแพนเกี่ยวพาราฮีตาเวลเมื่ออายุ 4 ปี และนกยูงที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันที่เลี้ยงแยกจากกัน จะจับจองลานรำแพนเกี่ยวพาราฮีตาในบริเวณเดียวกัน

ในรายงานเกี่ยวกับการสร้างลานเกี่ยวพาราฮีตาของนกในวงศ์ไก่ฟ้าชนิดอื่น มีการสำรวจในนกหัว (Argus Pheasant *Argusianus argus*) โดยรายงานว่าการสร้างลานรำแพนเกี่ยวพาราฮีตาเป็นลานดิน เรียบกว้าง ท่ามกลางดงไม้สูงใหญ่ รกทึบ ตามสันเขา หรือไหล่เขาทางทิศตะวันออก ขนาดพื้นที่ประมาณ 12-15 ตารางเมตร และนกหัวเจ้าของลานจะคอยทำความสะอาดลานอยู่เสมอตลอดช่วงฤดูสืบพันธุ์ และจะใช้ลานเดิมเป็นประจำทุกปี (สวัสดิ์ วงศ์ถิรวัฒน์, 2531)

2.6.2 การทำรังวางไข่

การทำรังวางไข่เริ่มพบหลังจากพบการผสมพันธุ์ประมาณ 1 เดือน และนกยูงจะวางไข่ทุกสองวัน (นพเก้า รัตนวิบูลย์ และนริทธิ์ ลีตะสุวรรณ, 2529) ผ่องพรรณ หลาวทอง และแจ่มจันทร์ พิริยะพงศ์ 2532) การศึกษาในกรงเลี้ยง พบว่า นกยูงเพศเมียจะแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว เพื่อไล่นกยูงตัวอื่นออกไปจากพื้นที่ทำรังวางไข่ และมีรายงานในกรงเลี้ยงพบว่านกยูงเพศเมียจะวางไข่รวมกันทีเดียวโดยมีนกยูงเพศเมียที่มีฐานะทางสังคมสูงสุดเป็นผู้ฟักไข่ (นพเก้า รัตนวิบูลย์ และนริทธิ์ ลีตะสุวรรณ, 2529)

Wells(1999) พบรังนกยูงเขียว 2 รัง ที่ทำรังบนพื้นในพงหญ้าคาชนิดหนึ่งโดยการเขี่ย แหวกเป็นหลุมตื้น ๆ และบนพื้นดินร่วนได้ตั้งเพ็ชรและไม้พุ่มอื่น ๆ ในบริเวณชายป่า ซึ่งใกล้กับ ต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นอยู่โดด ๆ ในช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม

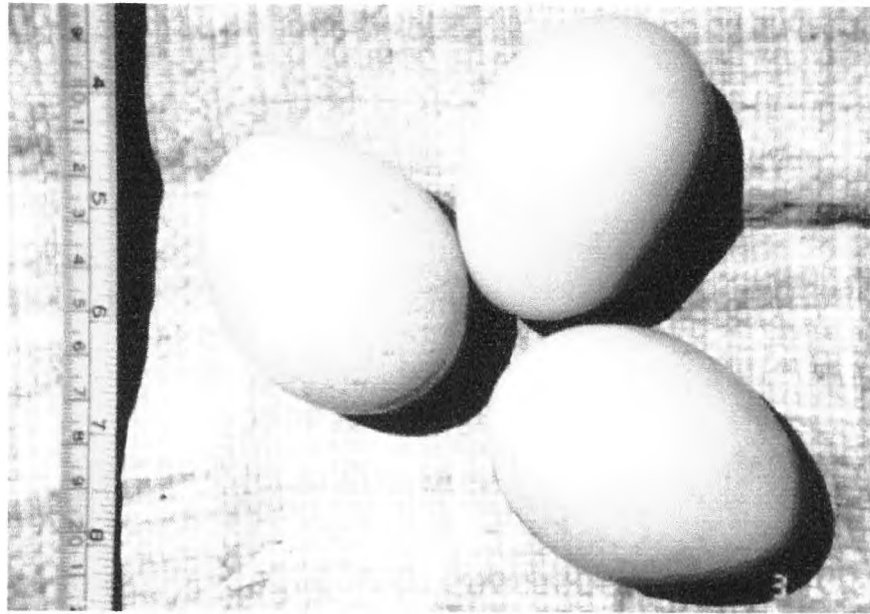
รายงานการศึกษาที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง กล่าวว่า นกยูงเพศเมียที่กำลังฟักไข่ มักจะออกหากินตามลำพังไม่อยู่รวมฝูง (ประทีป โจรจนดิลกและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988) โดยนกยูงเพศเมียจะทำรังในช่วงเดือนธันวาคมถึงมีนาคม (ประทีป โจรจนดิลก และคณะ, 2528) บนพื้นดิน ในป่าผลัดใบ อาจพบได้ในพงหญ้าสูงตามแนวริมน้ำ หรือเกาะดอนทรายกลาง น้ำ รังที่พบมีลักษณะเป็นหลุมตื้น ค่อนข้างกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 30 ซม. ลึก ประมาณ 5-6 ซม. รองพื้นด้วยใบไม้และกิ่งไม้แห้ง รังมักตั้งอยู่ใต้ต้นไม้เล็ก ๆ พุ่มไม้ เถาวัลย์ หรือ ไม้พื้นล่างอื่น ๆ (Pongsak Ponsena, 1988) อย่างไรก็ตาม มีบางรายงานกล่าวว่านกยูงจะทำรัง บนต้นไม้เตี้ย ๆ ในป่าละเมาะ ริมน้ำหรือบางครั้งอาจทำรังบนพื้น (The Wildlife Conservation Division, 1978 อ้างถึงใน Pongsak Ponsena, 1988)

2.6.3 ลักษณะทั่วไปของไข่นกยูง และการเลี้ยงลูก

ไข่นกยูง(ภาพที่ 4) มีความยาวประมาณ 70-86 มม. กว้างประมาณ 52-60 มม. สีครีม เปลือกหนาเป็นมันมีรูพรุนเล็ก ๆ (Delacour, 1977; นพเก้า รัตนวิบูลย์ และนริทธิ์ ลีตะสุวรรณ, 2529; Pongsak Ponsena, 1988; ผ่องพรรณ หลาวทอง และแจ่มจันทร์ พิริยะพงศ์, 2532 Wells, 1999) น้ำหนักเฉลี่ยประมาณ 117.36 กรัม อุณหภูมิในการฟักที่เหมาะสมประมาณ 98-100 องศา ฟาห์เรนไฮต์ หรือ 37-38 องศาเซลเซียส (ผ่องพรรณ หลาวทอง และแจ่มจันทร์ พิริยะพงศ์, 2532) จำนวนไข่ต่อรังประมาณ 2-8 ฟอง ฟักไข่นาน 26-28 วัน (Delacour, 1977; ผ่องพรรณ หลาวทอง และแจ่มจันทร์ พิริยะพงศ์, 2532 Wells, 1999)

การศึกษาในกรงเลี้ยง พบว่า อัตราส่วนไข่มีเชื้อประมาณร้อยละ 70.83 ไข่ฟักออกเป็นตัว ประมาณ 66.67 เปอร์เซ็นต์จากจำนวนไข่ทั้งหมด และลูกนกมีโอกาสรอดประมาณ 85 เปอร์เซ็นต์ ของจำนวนลูกนกทั้งหมด (ผ่องพรรณ หลาวทอง และแจ่มจันทร์ พิริยะพงศ์, 2532)

ลูกนกยูงจัดอยู่ในกลุ่ม precocial bird หมายความว่าลูกนกสามารถเดินหากินตามแม่ได้ทันทีหลังออกจากไข่ ลูกนกมีสีลายเทาและน้ำตาลกลืนไปกับสภาพดินอาศัย และจะหากินไปกับแม่มากกว่า 1 ปี หรือจนกว่าแม่จะมีลูกครอกต่อไป (Pongsak Ponsena, 1988) เสียงของลูกนกก่อนข้างแหลม เสียงจะค่อย ๆ มีความถี่ต่ำลงเรื่อย ๆ จนเหมือนพ่อแม่เมื่ออายุได้ 242 วัน (นพเก้า รัตนวิบูลย์ และนริทธิ์ ลีตะสุวรรณ, 2529)

ภาพที่ 4 ไช้หนกยุงจากป่าอนุรักษ์ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยภูนาง (สิริรักษ์ อารทรากร, 2540)

รายงานการศึกษาที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง กล่าวว่า ลูกนกเริ่มฟักออกจากไข่ประมาณเดือนมกราคม แม่นกจะพาลูกหากินตามหาดทราย พงหญ้าริมน้ำและพื้นล่างป่า โดยลูกนกต่อฝูงประมาณ 2-5 ตัว (ประทีป โรจนดิลกและคณะ, 2528; Pongsak Ponsena, 1988) เมื่อมีศัตรูเข้ามารบกวนแม่นกจะเข้าจิกตี หรือล่อศัตรูไปให้ห่างจากลูกของมันแล้วจึงบินหนีเมื่อศัตรูเข้ามาใกล้ หลังจากศัตรูจากไปแล้ว แม่นกจะส่งเสียงร้องเรียกลูกนกให้กลับมารวมฝูงอีกครั้ง นอกจากนี้บางครั้งอาจพบฝูงนกยุงแม่ลูก 2 ฝูงหากินร่วมกันโดยไม่มีการจิกตีลูกของนกยุงตัวอื่น (Pongsak Ponsena, 1988) ขนาดของลูกนกจะใกล้เคียงกับนกยุงโตเต็มวัยเมื่ออายุ 18 เดือน แต่สีขนตามส่วนต่าง ๆ ของลำตัวจะยังไม่เหมือนพ่อแม่ (ผ่องพรรณ หลาวทอง และแจ่มจันทร์ พิริยะพงศ์, 2532)